

С. Давиденко, кандидат юридичних наук,
асистент Національної юридичної академії
України імені Ярослава Мудрого

Проблеми вдосконалення норм інституту звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням із потерпілим

На сучасному етапі проведення судово-правової реформи у країні особливої актуальності набувають питання підвищення процесуальної активності особистості, співвідношення публічних і приватних засад у кримінальному судочинстві, їх гармонійне поєднання. У Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженій Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008, підкреслюється, що реформування має будуватися на таких принципах, як поєднання захисту прав особи і забезпечення публічних інтересів; посилення захисту прав та законних інтересів потерпілих, гарантоване відшкодування завданої злочином шкоди; розширення сфери застосування відновних процедур і примирення. Це зумовлює необхідність приведення національного законодавства у відповідність до європейських і світових стандартів у галузі прав людини і громадянина.

Одним з основних положень, які повинні знайти своє втілення в новому КПК України, є ідея про розширення приватних засад у кримінальному судочинстві, передумовою якого є, в тому числі, «забезпечення реального впливу учасників кримінально-процесуальної діяльності на остаточне рішення по даній кримінальній справі, використання при цьому передбачених законом публічних засобів захисту»¹, що й обумовило потребу ввести інститут примирення обвинуваченого (підсудного) з потерпілим як альтернативний спосіб врегулювання кримінально-правових конфліктів. Останній отримав своє процесуальне закріплення у ст. 7¹ КПК, що передбачає його як одну з правових підстав закриття кримінальної справи, а також у ст. 8 КПК, яка встановлює процесуальний порядок звільнення особи від кримінальної відповідальності та закриття справи у зв'язку з примиренням сторін. Перешкодою для реалізації цих норм є відсутність детально розробленого процесуального механізму їх застосування, зокрема, стосовно

¹ Див.: Грошевий Ю. Проблеми удосконалення законодавства, що регулює кримінально-процесуальну діяльність / Ю. Грошевий // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2003. – № 2 (33) – 3 (34). – С. 693–694.

нейтралізації негативних наслідків злочину. Наведене свідчить про необхідність вдосконалення норм, які регулюють окреслену процедуру.

Загальним проблемам реалізації нормативних положень цього інституту, забезпечення прав потерпілого на відшкодування завданих збитків і усунення заподіяної шкоди присвятили праці такі відомі вітчизняні і зарубіжні вчені, як Ю. В. Баулін, Л. В. Головкин, Ю. М. Грошевий, О. А. Губська, О. Ф. Ковітіді, В. Т. Малярченко, В. В. Навроцька, О. В. Перепада, І. Л. Петрухін, О. В. Соловйова, О. В. Сумачов, А. Р. Туманянц, Г. О. Усатий, Д. В. Філін та ін.

Дослідження обов'язків посадових осіб відповідних компетентних органів як складової частини публічно-правового обов'язку держави перед людиною, що випливає з пріоритету прав останньої, дозволяє по-іншому оцінити всю систему кримінального судочинства і визначити перспективи її розвитку¹. Ми підтримуємо О. М. Дроздова та О. Г. Шило² в тому, що в ч. 1 ст. 8 КПК слово «вправі» необхідно замінити на — «зобов'язані» або в ній доцільно вказати, що прокурор, а також слідчий за його згодою за наявності обставин, зазначених у ст. 46 КК, «вносить мотивовану постанову про направлення справи до суду для вирішення питання про звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності». Аналіз ч. 2 ст. 8, ч. 1 ст. 248, ч. 1 ст. 282 КПК та ст. 46 КК дозволяє стверджувати, що правовим наслідком встановлення обставин, закріплених у ст. 46 КК, є імперативне і безумовне звільнення особи від кримінальної відповідальності та закриття справи. Ці положення знаходять підтвердження в п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України № 12 від 23 грудня 2005 р. «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» (далі — постанова Пленуму Верховного Суду України № 12 від 23 грудня 2005 р.) за наявності передбачених у ст. 46 КК умов і підстави звільнення особи від кримінальної відповідальності є обов'язковими. Отже, п. 2 ч. 1 ст. 7¹ КПК слід викласти в такій редакції: «провадження по кримінальній справі закривається судом у зв'язку з примиренням обвинуваченого,

¹ Див.: Лазарева В. А. Теория и практика судебной защиты в уголовном процессе / В. А. Лазарева. – Самара, 2000. – С. 6.

² Дроздов О. Правове регулювання звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням з потерпілим в сфері кримінального судочинства / О. Дроздов, В. Гутнік // Юрид. журнал. – 2006. – № 6 (48). – С. 58; Шило О. Г. Проблеми вдосконалення інституту звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням обвинуваченого (підсудного) з потерпілим / О. Г. Шило // Проблеми законності: Республік. міжвід. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Х., 2008. – Вип. 93. – С. 136.

підсудного з потерпілим». Невиконання вищеназваних приписів, по-перше, є істотним порушенням вимог кримінально-процесуального закону та підставою для скасування судового рішення (п. 1 ч. 2 ст. 370 КПК), а, по-друге, призводить до порушення прав потерпілої від злочину особи. Усе це має не тільки теоретичне, а й важливе практичне значення, оскільки узгодженість кримінального і кримінально-процесуального законів є показником їхньої досконалості, що визначає правильне їх розуміння і відповідне застосування.

Підстава звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК) включає в себе сукупність обов'язкових правових умов. Відсутність хоча б одного з перелічених у законі складових елементів виключає наявність підстави для звільнення за даною статтею¹. Однією з процесуально-правових підстав цього виду звільнення від кримінальної відповідальності є факт примирення особи, яка вчинила злочин, з потерпілим, оформлений у належній процесуальній формі: а) усна заява потерпілого, оформлена відповідним протоколом; б) письмова заява, яка подається посадовим особам компетентних державних органів безпосередньо потерпілим, письмовий договір або угода про примирення, що підписується учасниками примирення; в) нотаріально засвідчена заява потерпілого, якщо вона передається його представником².

У пунктах 3 і 4 постанови Пленуму Верховного Суду України № 12 від 23 грудня 2005 р. відмічається, що звільнення винної особи від кримінальної відповідальності та закриття справи у зв'язку з примиренням із потерпілим можливе тільки в разі відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди. Під повним відшкодуванням або усуненням розуміють добровільне задоволення винним або іншими особами, зокрема, батьками чи близькими родичами, обґрунтованих претензій потерпілого щодо відшкодування заподіяної матеріальної та моральної шкоди, загладження її в інший спосіб. Оскільки на підставі вимог ч. 1

¹ Див.: Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності : монографія / Ю. В. Баулін. – К., 2004. – С. 138.

² Див.: Нове у кримінально-процесуальному законодавстві України : навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / за ред. Ю. М. Прошевого. – Х., 2002. – С. 49–50; Соловійова О. Є. Примирення сторін у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / О. Є. Соловійова ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2006. – С. 15; Фомін С. Б. Строки у кримінальному судочинстві: поняття, класифікація та функціональне призначення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / С. Б. Фомін. – Х., 2002. – С. 124–125.

ст. 49 КПК потерпілим визнається особа, якій злочином заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду, кожному з цих видів шкоди відповідає певний спосіб загладження. Отже, такі критерії, як достатність і повнота обсягів відшкодування збитків або спосіб усунення, повинні визначатися самим потерпілим, а не обвинуваченим, підсудним¹. Причому в кожному окремому випадку мають бути зібрані докази, що підтверджують факт відшкодування завданого матеріального збитку чи компенсації моральної шкоди або усунення заподіяної злочином шкоди². На нашу думку, сторонами може вирішуватися питання про відшкодування і непрямих збитків (упущеної вигоди — п. 2 ч. 2 ст. 22 ЦК)³.

Відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди має характер факультативної умови, тому що потерпілий має право, по-перше, вибачити борг (як повністю, так і частково), по-друге, відмовитися від здійснення належного йому права вимагати відшкодування або усунення (як повністю, так і частково). Вбачається, що в окреслених ситуаціях немає юридичних перешкод для закриття кримінальної справи⁴: між сторонами укладається угода про відмову від виконання зобов'язань, що виникли внаслідок спричинення шкоди (гл. 82 ЦК), або посадовою особою компетентного державного органу складається протокол про прийняття відмови потерпілого від відшкодування завданих йому збитків або усунення заподіяної злочином шкоди⁵. Вона має обов'язково, по-перше, переконатися у тому, що потерпілий, усвідомлюючи характер своїх дій, прощає борг або відмовляється від

¹ Див.: Бєрова Д. М. Возмещение вреда как условие прекращения уголовного преследования (дела) в порядке, предусмотренном статьей 25 УПК / Д. М. Бєрова // Рос. следователь. – 2005. – № 6. – С. 6; Матюшенко Р. Закриття кримінальної справи у зв'язку з примиренням обвинуваченого з потерпілим / Р. Матюшенко // Право України. – 2002. – № 4. – С. 94; Парфіло О. Примирення винного з потерпілим – компроміс у кримінальному процесі / О. Парфіло // Підприємництво, госп-во і право. – 2002. – № 5. – С. 95–96.

² Див.: Артамонова Е. А. Частное начало в российском уголовном судопроизводстве / Е. А. Артамонова. – Саратов, 2004. – С. 144.

³ Див.: Бєрова Д. М. Возмещение вреда как условие прекращения уголовного преследования (дела) в порядке, предусмотренном статьей 25 УПК / Д. М. Бєрова // Рос. следователь. – 2005. – № 6. – С. 6.

⁴ Див.: Головка Л. В. Альтернативы уголовному преследованию в современном праве / Л. В. Головка. – СПб., 2002. – С. 472.

⁵ Див.: Парфіло О. Примирення винного з потерпілим – компроміс у кримінальному процесі / О. Парфіло // Підприємництво, госп-во і право. – 2002. – № 5. – С. 96; Соловійова О. Є. Примирення сторін у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / О. Є. Соловійова ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2006. – С. 14.

здійснення належного йому права добровільно¹; по-друге, роз'яснити потерпілому процесуальні наслідки вчинюваних дій, адже прощення боргу припиняє цивільно-правове зобов'язання (ст. 605 ЦК). Відповідно до п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України № 12 від 23 грудня 2005 р. примирення з боку потерпілого повинно бути результатом його добровільного волевиявлення та має виключати будь-який неправомірний вплив, незалежно від того, яка зі сторін була ініціатором та з яких мотивів. До того ж кожна зі сторін вправі відмовитися від проведення медіаційних процедур у будь-який час і з будь-якої причини (Рекомендація R (99) 19 щодо медіації в кримінальних справах, прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи від 15 вересня 1999 р.).

Закриття кримінальної справи зі звільненням особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням обвинуваченого, підсудного з потерпілим (ст. 46 КК і ст. 8 КПК) повинно допускатися й у тому випадку, коли завдані збитки ще реально не відшкодовані, заподіяна шкода не усунута, проте, сторони уклали відповідний цивільно-правовий договір, де передбачили порядок такого відшкодування або усунення, та яка здатна в момент вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності додатково «гарантувати» потерпілому наступне загладження шкоди особою, яка вчинила злочин. Набуття потерпілим юридично закріплених, у тому числі з доказової точки зору, і формально визначених прав вимоги до особи, яка підлягає звільненню від кримінальної відповідальності, цілком може розглядатися як спосіб загладження шкоди, за умови, звичайно, що сам потерпілий приймає такий спосіб, вважаючи його достатнім. Отже, вибір форм відновлення порушених інтересів доцільно надати постраждалій стороні², оскільки захист цивільних прав може бути здійснено не лише способами, прямо передбаченими в законі, а й способами, законом не передбаченими, але встановленими сторонами в договорі. Тому вирішення питання про те, коли, в який момент завдані збитки чи заподіяну злочином моральну, фізичну або майнову шкоду слід вважати загладженою, має залежати виключно від розсуду, позиції самого потерпілого³.

¹ Див.: Головка Л. В. Альтернативи уголовному преследованию в современном праве / Л. В. Головка. – СПб., 2002. – С. 469, 471.

² Див.: Головка Л. В. Альтернативи уголовному преследованию в современном праве / Л. В. Головка. – СПб., 2002. – С. 487–489; Сумачев А. В. Публичность и диспозитивность в уголовном праве / А. В. Сумачев. – М., 2003. – С. 253.

³ Див.: Навроцька В. В. Проблеми звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням обвинуваченого та потерпілого при смерті одного з учасників примирної процедури / В. В. Навроцька // Кримінальне право. – 2006. – № 4. – С. 56–58.

Оскільки диспозитивність у кримінальному судочинстві являє собою нормативно передбачену можливість сторін вільно: а) розпоряджатися своїми процесуальними правами та обстоювати свою процесуальну позицію за власним розсудом; б) обирати способи поведінки для захисту своїх прав і законних інтересів, порушених злочином, а також активно впливати на хід і результати кримінально-процесуальної діяльності, то, зважаючи на загальну тенденцію до розширення її засад, при досягненні домовленості винного з потерпілим про відстрочку виконання зобов'язань по відшкодуванню завданих збитків, фактичне відшкодування чи усунення заподіяної шкоди або їх частини може мати місце як після вчинення злочину і до видалення суду до нарадчої кімнати для постановлення рішення, так і після винесення постанови (ухвали) про закриття провадження по кримінальній справі¹.

Претензії потерпілого можуть бути задоволені обвинуваченим (підсудним) і частками протягом певного строку, що визначається сторонами. Наприклад, у бельгійському інституті право держави на публічний позов припиняється після останнього платежу². За Законом США «Про обов'язкову реституцію жертвам злочинів» (1996 р.), отримавши повідомлення про істотні зміни в матеріальному становищі підсудного: 1) офіс аторнея зобов'язаний сповістити всіх жертв злочину про цю обставину; 2) суд може змінити графік погашення платежів з власної ініціативи або з ініціативи однієї зі сторін. Відповідальність за виплату зберігається протягом 20 років після звільнення підсудного або до його смерті³. В усіх розглянутих випадках звільнення особи від кримінальної відповідальності не буде порушенням вимог закону, хоча й не відповідає його буквальному змісту, оскільки за ініціативою потерпілого ця обставина може не мати вирішального правового значення для прийняття даного рішення⁴.

О. С. Соловійова пропонує протилежний варіант розв'язання означених вище проблем — встановити за згодою сторін окремі строки для проведення дій по примиренню та відшкодуванню завданих збитків

¹ Див.: Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності : монографія / Ю. В. Баулін. – К., 2004. – С. 141.

² Див.: Головка Л. В. Альтернативы уголовному преследованию в современном праве / Л. В. Головка. – СПб., 2002. – С. 139.

³ Див.: Кухта К. И. Правовой статус жертвы преступления (потерпевшего) в уголовном процессе США / К. И. Кухта, В. Н. Махов. – М., 2008. – С. 60–61.

⁴ Див.: Шило О. Г. Проблеми вдосконалення інституту звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням обвинуваченого (підсудного) з потерпілим / О. Г. Шило // Проблеми законності : Республік. міжвід. наук. зб. ; відп. ред. В. Я. Тацій. – Х., 2008. – Вип. 93. – С. 134.

або усуненню заподіяної шкоди (1–2 місяці, залежно від обставин справи), під час яких провадження по кримінальній справі зупиняється¹. З точки зору О. В. Смирнова, часові рамки для процесу медіації мають встановлюватися судом з власної ініціативи і можуть бути розширені за клопотанням сторін², однієї з них. Найбільш раціональною уявляється думка В. В. Навроцької про необхідність доповнити ст. 280 КПК частиною 4 такого змісту: у випадку, коли обвинувачений (підсудний) укладе з потерпілим домовленість про відстрочку виконання зобов'язань по відшкодуванню завданих збитків або усуненню заподіяної шкоди, суд (суддя) зупиняє щодо цієї особи провадження до закінчення строку виконання умов примирювальної домовленості. Після його спливу суд (суддя) повинен відновити провадження по кримінальній справі і в разі з'ясування того, що домовленості виконані, на підставі ч. 2 ст. 8 КПК винести ухвалу (постанову) про закриття справи. Якщо протягом наданого часу такі зобов'язання взагалі не виконані чи виконані неналежним чином, розгляд кримінальної справи продовжується в звичайному порядку до винесення вироку. Встановлений строк не може перевищувати строку давності притягнення до кримінальної відповідальності за даний злочин³. Виникає запитання, чому автор не передбачила аналогічну підставу для зупинення досудового слідства за ст. 206 КПК? Примирення сторін доцільно також розглядати як одну з обставин, що пом'якшують покарання, виходячи зі змісту норм, які закріплені в п. 2 ч. 1 та ч. 2 ст. 66 КК.

До направлення кримінальної справи до суду особі повинно бути роз'яснено підставу звільнення від кримінальної відповідальності і право заперечувати проти закриття справи з цієї підстави (ч. 2 ст. 7¹ КПК). Із наведених положень важко зробити висновок про те, до якої саме особи звернуті вимоги закону? На нашу думку, такою особою має бути і потерпілий. До того ж направлення кримінальної справи до суду з підстав, зазначених у цій статті, не допускається, якщо обвинувачений, підсудний проти цього заперечує. У цьому разі провадження у справі продовжується у звичайному порядку (ч. 3 ст. 7¹ КПК). Незрозуміло, чому потерпілому не надано аналогічного права з метою

¹ Соловйова О. Є. Примирення сторін у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / О. Є. Соловйова ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2006. – С. 12, 14.

² Смирнов А. В. Состязательный процесс / А. В. Смирнов. – СПб., 2001. – С. 308.

³ Навроцька В. В. Проблеми звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням обвинуваченого та потерпілого при смерті одного з учасників примірної процедури / В. В. Навроцька // Кримінальне право. – 2006. – № 4. – С. 55–56.

реалізації засад змагальності на даній стадії кримінального провадження? Вважаємо, що згода потерпілого нарівні зі згодою обвинуваченого повинна бути визнана однією з обов'язкових умов звільнення особи від кримінальної відповідальності та закриття кримінальної справи за не реабілітуючими підставами¹.

Прокурор або слідчий в разі винесення постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених у ч. 1 ст. 7¹ КПК, повинні ознайомити обвинуваченого, його захисника, потерпілого або його представника з названою постановою, а в разі їх вимоги — з усіма матеріалами справи та роз'яснити їх права, передбачені цим Кодексом (ч. 4 ст. 7¹ КПК). Однак порядок такого ознайомлення кримінально-процесуальним законом не регламентується. Зважаючи на те, що досліджується самостійна форма закінчення досудового слідства, про вчинення перелічених процесуальних дій слідчий зобов'язаний скласти відповідний протокол з дотриманням вимог статей 217, 218 КПК, застосованих за аналогією². У разі коли потерпілий погоджується із закриттям кримінальної справи за вказаною підставою, про це повинна бути зроблена відмітка в протоколі, засвідчена його підписом. Якщо ж останній заперечує проти закриття справи за такою підставою, то провадження по ній продовжується в загальному порядку³. У зв'язку з цим видається неправильною позиція М. Джиги та О. Михайленка, які вважають, що потерпілому має бути надана можливість ознайомитися з матеріалами вже закритої кримінальної справи⁴.

Згідно зі ст. 12 КПК при вирішенні питання про закриття кримінальної справи відповідно до статей 7¹, 8 чинного КПК суд зобов'язаний з'ясувати думку потерпілого і в разі закриття справи повідомити про це потерпілого та його представника шляхом вручення або направлення

¹ Див.: Артамонова Е. А. Частное начало в российском уголовном судопроизводстве / Е. А. Артамонова. – Саратов, 2004. – С. 120; Седаш Е. А. Частное начало в российском уголовном судопроизводстве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Е. А. Седаш ; Саратов. гос. акад. права. – Саратов, 2000. – С. 7.

² Див.: Филин Д. В. Прекращение уголовного дела с освобождением обвиняемого от уголовной ответственности / Д. В. Филин // Проблемы законности : Республик. міжвід. наук. зб. : відп. ред. В. Я. Тацій. – Х., 2002. – Вип. 55. – С. 151–153.

³ Див.: Филин Д. В. Сущность и порядок принятия решения об освобождении лица от уголовной ответственности на Украине / Д. В. Филин // Государство и право. – 2002. – № 12. – С. 74.

⁴ Джига М. Права та суть потерпілого в системі учасників кримінального процесу / М. Джига, О. Михайленко // Вісн. прокуратури. – 2006. – № 4 (58). – С. 67.

ня їм копії постанови¹, яка може бути оскаржена ними в апеляційному порядку. Відзначимо необхідність закріплення на законодавчому рівні положення про те, що коли потерпілий (його представник) заперечує проти закриття кримінальної справи з будь-якої з нереабілітуючих підстав, його участь при вирішенні в судовому засіданні даного питання має бути визнана обов'язковою. При цьому позиція потерпілого фіксується в протоколі судового засідання. Згідно з ч. 3 ст. 213 КПК Російської Федерації у випадках, коли закриття кримінальної справи допускається тільки за згодою обвинуваченого чи потерпілого, наявність такої згоди безпосередньо відображається в постанові судді або ухвалі суду.

Водночас потерпілому має бути роз'яснено, що він не вправі після прийняття рішення про звільнення від кримінальної відповідальності та закриття справи у зв'язку з примиренням обвинуваченого, підсудного з потерпілим знову ставити питання про притягнення до кримінальної відповідальності тієї ж особи по тому ж обвинуваченню за вчинення злочинного діяння. Встановлення фактів, які суттєво збільшують обсяг пред'явленого обвинувачення, може бути підставою для перегляду постанови (ухвали) про закриття кримінальної справи за примиренням сторін за нововиявленими обставинами, що допускається лише протягом установлених законом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності та не пізніше одного року з дня виявлення нових обставин (ч. 1 ст. 400⁶ КПК).

Закриття кримінальної справи з підстав, зазначених у статтях 7 та 7¹ цього Кодексу, не звільняє особу від обов'язку відшкодувати в установленому законом порядку матеріальні збитки, завдані нею організаціям або громадянам (ч. 2 ст. 28 КПК). Так, за ч. 4 ст. 213 КПК РФ потерпілому, цивільному позивачу роз'яснюється право пред'явити позов в порядку цивільного судочинства, якщо кримінальна справа закривається на підставі, передбаченій ст. 25 чинного Кодексу (у зв'язку з примиренням сторін). Виходячи з цього та керуючись нормою ст. 53 КПК, вважаємо, що у вітчизняному кримінально-процесуальному законі доцільно окремо вказати на обов'язок суду (судді), прокурора, слідчого й особи, яка провадить дізнання, роз'яснити потерпілому, цивільному позивачу таке право і забезпечити можливість його здійснення. В аналогічному порядку потерпілий захищає свої права та

¹ Див.: Матієк Т. В. Узагальнення практики застосування судами законодавства, що забезпечує захист прав потерпілих у кримінальному судочинстві від 1 червня 2004 року / Т. В. Матієк // Адвокат. – 2004. – № 2. – С. 52.

законні інтереси в разі невиконання звільненою від кримінальної відповідальності особою взятих на себе зобов'язань¹, адже третя особа, на користь якої передбачено виконання, вправі вимагати виконання договору (ч. 2 ст. 636 ЦК).

Нагальна потреба чітко сформулювати дані положення в національному законодавстві зумовлюється тим, що окреслені нововведення: а) дозволяють успішно вирішувати кримінально-правові конфлікти за рахунок активного залучення конфліктуючих сторін; б) сприяють задоволенню інтересів, потреб обох сторін завдяки безпосередній їх участі у формуванні взаємоприйняттого рішення; в) забезпечують якнайшвидше відшкодування/компенсацію завданих збитків, усунення заподіяної злочином шкоди².

Концепція забезпечення захисту законних прав та інтересів осіб, які потерпіли від злочинів, схвалена Указом Президента України від 28 грудня 2004 р. № 1560/2004, серед основних напрямів державної політики відзначає розроблення ефективного механізму реалізації права потерпілого на відшкодування заподіяної злочином шкоди (ст. 4). Відповідно до п. 24 постанови Пленуму Верховного Суду України № 13 від 2 липня 2004 р. «Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів», суди повинні гостро реагувати на виявлені під час судового розгляду факти незабезпечення або несвоєчасного забезпечення відповідними органами реального відшкодування шкоди, заподіяної потерпілому злочином, і самі використовувати надані їм законом повноваження з метою такого відшкодування.

¹ Див.: Яценко А. М. Примирення з потерпілим у механізмі кримінально-правового регулювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / А. М. Яценко ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – К., 2006. – С. 13.

² Див.: Відновне правосуддя. Особливості впровадження процедури медіації: європейський досвід / О. М. Боброва, А. О. Горова, В. В. Землянська, Н. М. Прокопенко. – К., 2006. – С. 116; Малярєнко В. Т. Відновлювальне правосуддя: можливості запровадження в Україні / В. Т. Малярєнко, І. А. Войтюк // Бюл. М-ва юстиції України. – 2004. – № 8 (34). – С. 51; Туманянц А. Р. Відновне правосуддя / А. Р. Туманянц // Проблеми законності : Республік. міжвід. наук. зб. ; відп. ред. В.Я. Тацій. – Х., 2006. – Вип. 79. – С. 131–132.